

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 57.

Tisdagen den 15 maj.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 8 och den 9 innevarande maj.

§ 2.

Ordet lämnades på begäran till

*Svar å
interpellation.*

Chefen för lantförsvarsdepartementet herr statsrådet Åkerman, som anförde: Med kammarens tillstånd har herr N. A. Berg i Munkfors till statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet framställt följande tvenne spörsmål:

1:o) Har herr statsrådet beaktat den fara, som hotar vår nations framtid i den stora sjukprocent och de många dödsfall, som förekomma vid våra regementen?

2:o) Ämnar herr statsrådet vidtaga snara åtgärder till hämmande av dessa olyckor, genom förbättrade förhållanden för de värnpliktiga under vapentjänsten?

Anledningen till den sålunda framställda interpellationen angives vara ett av regementsläkaren N. A. Brinke i början av april månad innevarande år i Malmö hållet föredrag.

De förhållanden, varpå interpellanten velat fästa uppmärksamheten, äro mig icke obekanta. Redan föregående år höll regementsläkaren Brinke inför Svenska läkarsällskapet ett föredrag över sjukligheten i kasernerna samt framställde därvid en del förslag för kasernsjuklighetens bekämpande. I januari innevarande år höll d:r Brinke ännu ett föredrag inför läkarsällskapet över kasernsjukligheten samt framlade därvid en del nya synpunkter för dess bekämpande. Med anledning av det första av ifrågavarande båda föredrag och den i anslutning därtill förda diskussionen inkom Svenska läkarsällskapet den 6 juni 1916 till chefen för lantförsvarsdepartementet med en skrivelse, däruti sällskapet fäste uppmärksamheten på de av d:r Brinke anmärkta missförhållandena i fråga om hygien inom våra kaserner. Med anledning härav anmodades armé-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

förvaltningens sjukvårdsstyrelse den 26 juli 1916 att inkomma med yttrande i ärendet.

Efter det sjukvårdsstyrelsen från samtliga truppförbandschefer och truppförbandsläkare infortrat yttranden rörande de anmärkta förhållandena, ävensom från annat håll och på annat sätt införskaffat erforderliga upplysningar, har styrelsen den 28 februari 1917 till chefen för lantförsvarsdepartementet inkommit med det infortrade yttrandet.

Sjukvårdsstyrelsen har därvid anfört huvudsakligen följande:

Av de inkomna yttrandena har, säger sjukvårdsstyrelsen, besträckt vad de militärmedicinska myndigheterna vid upprepade tillfällen i sina årsberättelser och på annat sätt framhållit rörande bristerna i det militära sjukvårdsväsendet.

Beträffande sådana patienter från truppförbanden, som insjuknat i någon av de i epidemistadgan omnämnda *farsotssjukdomarna*, såsom difteri, scharlakansfeber, hjärnhinneinflammation m. fl., har det i allmänhet, understundom dock icke utan svårighet, gått för sig att erhålla plats å de kommunala epidemisjukhusen. Betydligt svårare har däremot frågan ställt sig, då det gällt isolering av de i *lättare smittosamma sjukdomar* insjuknade, såsom i mässling, influensa, påssjuka, halsfluss, smittosamma luftrörskatarrer m. fl. ävensom för fall av lungtuberkulos. Och dock är det av allra största vikt att kunna isolera och framför allt att kunna *snabbt* isolera patienter tillhörande dessa sjukdomsgrupper, ej blott gruppvis från varandra utan även och framför allt från sina friska kamrater, så att ej epidemier uppstå. Detta har, på grund av det alltför begränsade sjukhusutrymmet och den under sista åren så trånga förläggningen, ofta mött hart när oöverbinnerliga svårigheter.

Av den verkställda undersökningen har också framgått, att *utrymmet i logementen* är för lågt beräknat, så att det vid infanteriregementena och även vid andra truppslag ytterst sällan uppgått till 12 m³ pr man under vintermånaderna och på grund av de extra inkallelserna m. m. under vintern 1915—1916 ibland understigit 7 m³. Vidare har det framgått, att *ventilationen* inom många av de före 1908 uppförda kasernetablisementen fungerar otillfredsställande. I alla före nämnda är uppförda kaserner saknas särskilda *torkrum*, där manskapet kan få sina våta skodon och kläder torkade och därigenom slippa att under natten hava dem inne i logementen, där de bidra till luftens förpestande. I samma kaserner saknas ofta *desinfektionsanstalter* och understundom även putsrum. Vad nu sagts gäller i huvudsak infanterikasernerna, men även vid en del av artilleriregementena äro både sjukutrymmena och logementsutrymmena ej fullt tillfredsställande.

De flesta myndigheter, som yttrat sig i frågan, hava tillstyrkt anskaffande av *filtöverdrag* å sängarna och många anskaffande, även för de icke beridna truppslagen, av en uppsättning *trätofflor* till varje man, utöver den övriga fotbeklädnaden.

Av sjukvårdsstyrelsen har från samtliga truppförband införskaffats uppgifter rörande *sjukligheten* för varje dag under tiden

den 1 september 1916—den 31 mars 1917. Sammandrag härav eller uträkningar av sjukprocenten m. m. för infanteriet, artilleriet och kavalleriet har såsom bilaga medföljt sjukvårdsstyrelsens nyss nämnda skrivelse till chefen för lantförsvarsdepartementet. Av sammanställningen framgår, att sjukligheten vid en del av infanteriregementena, i synnerhet under någon av månaderna januari—mars, varit rätt avsevärd. Sjukprocenten är dock mycket olika vid olika truppförband och ofta vid samma truppförband mycket växlande. Under tiden den 1 november 1916—den 31 mars 1917 har medelsjukprocenten uppgått till 6,56. Därvid torde böra framhållas, att sjukligheten icke alltid varit störst vid de truppförband, som haft den sämsta förläggningen. *Även andra faktorer än blott och bart dålig förläggning* torde således spela in. Sjukprocenten för samma månader har vid kavalleriet varit 4,05 och vid fält- och positionsartilleriet 4,02.

Ser man på årssjukprocenten, så finner man, att den är betydligt lägre. Den har under åren 1908—1916 växlat mellan 2,52 och 4,114 %. Det är dessa tal, med vilka de i d:r Brinkes föredrag för hela tyska armén uppgivna procenttalen skola jämföras och icke med sjukantalet för något infanteritruppförband för enskilda dagar. *Sjukprocenten är ju hos oss avsevärt högre än i Tyskland och bör med all kraft nedbringas*, men disproportionen är dock ej så stor, som man av siffrornas sammanställning i föredraget vore frestad att tro. Samma sjukprocent var 1910 (sista tillgängliga statistikåret) i Frankrike 5,6 och i Ryssland 10 %. Under de 5 månaderna november 1916—mars 1917 har vid infanteriet bland de sjukskrivna förekommit 62 dödsfall. Härtill komma 2 dödsfall genom självmord, 4 genom olyckshändelser utom truppförbandet och 2 dödsfall i hemmet under permission. Vid 5 av infanteriregementena har under tiden intet dödsfall inträffat. Dödsprocenten, d. v. s. de dödas antal i procent av de sjukskrivna, har inom svenska armén under åren 1908—1916 växlat mellan 1,28 och 3,22 (1915) pro mille och var år 1916 2,59 pro mille.

I sin skrivelse till chefen för lantförsvarsdepartementet redogör sjukvårdsstyrelsen vidare i en rätt utförlig historik för anledningen till att *sjukutrymmet* och *logementsutrymmet* blivit så knappt tilltagna. Av denna redogörelse framgår i huvudsak följande:

»Kommittén för ordnande av den militära hälsovården» föreslog redan 1879 ett kasernutrymme av 15—16 m³ per man, samt särskilda putsrum och torkrum för varje kompani, och ett utrymme för *lindrigt sjuka* vid varje kasernetablissemang beräknat till 3 % av styrkan. Dessa beräkningar blevo också av Kungl. Maj:t fastställda år 1883. När efter arméns omorganisation de nya kasernerna skulle uppföras, gick man emellertid av kostnadshänsyn från dessa föreskrifter, och kasernerna byggdes att börja med för en styrka beräknad till 86 man vid varje kompani och ett utrymme i logementen av 13,5 m³ pr man. Några torkrum blevo ej inrättade.

Några avdelningar för lindrigt sjuka blevo ej heller anordnade,

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

utan endast ett sjukhus med ett sjuksängsantal motsvarande 3 % av styrkan. Generalskommissionens förslag år 1906 att dessutom uppföra en sjukbarack med sjukvisitationslokaler och sjukrum för lindrigt sjuka lämnades av riksdagen år 1908 utan avseende. Även en del andra förslag till hygienens befrämjande från nämnda kommission, av vilken nuvarande generalfältläkaren var medlem, lämnades av riksdagen obeaktad.

Arméns kasernbyggnadsnämnd, som sedermera omhändertog byggandet av infanterikasernerna, har emellertid i de genom dess försorg uppförda kasernerna vidtagit en del förbättringar, såsom inrättande av något större logement, särskilda torkrum för varje kompani, större tvättrum m. m. Sjukhusen vid infanteriregementena hava sedan dess uppförts med en mottagnings- och en operationsavdelning samt 4 sjuksalar för inalles 28 patienter och dessutom ett isoleringsrum för 5 patienter. Men därjämte gjordes ända till år 1912 å vinden, som byggdes rätt hög, förberedelse för framtida inredning av 2 å 3 sjuksalar för 16 å 20 patienter m. m. Dessa sjukhus kostade c:a 96,000 kronor. År 1912 blev emellertid sjukvårdsstyrelsen anbefalld att i samråd med arméns kasernbyggnadsnämnd till Kungl. Maj:t inkomma med ritningar och förslag till sjukhusbyggnad för Värmlands regemente för en kostnad »av högst 75,000 kronor», och bemyndigades kasernbyggnadsnämnden sedermera genom ett kungl. brev den 24 januari 1913 att gå i författning om uppförande av sjukhuset i fråga för högst denna summa. Detta kunde åstadkommas genom slopande av vindsvåningen och takets sänkande, trappans borttagande och ersättande med en smal och brant vindstrappa, men därigenom omöjliggjordes också på samma gång sjukhusets framtida utvidgning genom vindsvåningens inredande. Sådana regementssjukhus hava sedan dess inretts för de ensamt förlagda infanteriregementena.

Sjukvårdsstyrelsen anser, att en förblandning av begreppen »sjukrum för lindrigt sjuka», »sjukutrymme» och »sjukhus» skett och haft rätt ödesdigra följder i fråga om sjukvårdens ordnande. Och den påpekar, att de militärmedicinska myndigheternas upprepade påminnelser i årsberättelser och på annat sätt rörande behovet av större utrymmen och bättre hygieniska förhållanden såväl i fråga om kaserner som sjukvårdsanstalter av sparsamhetsskäl av regering och riksdag städse lämnats obeaktade.

Senast i slutet av förra året hava av arméförvaltningens intendantsdepartement och sjukvårdsstyrelse framställningar gjorts till Kungl. Maj:t att i proposition till riksdagen begära anslag till 2:ne regementssjukhus, vid Västernorrlands regemente och vid Göta artilleriregemente, samt till filtöverdrag för en arméfördelning, men på grund av andra krav för försvaret hava dessa framställningar för närvarande ej av Kungl. Maj:t kunnat bifallas.

Av de till sjukvårdsstyrelsen inkomna yttrandena och rapporterna över sjukligheten har det emellertid med tydlighet framgått, att även det sjukutrymme, som av generalkommissionen föreslagits, men genom riksdagsbeslutet 1908 och genom kungl. brevet den 24

januari 1913 reducerats till mindre än hälften, ingalunda var för högt tilltaget utan även det skulle visat sig otillräckligt. Sjukvårdsstyrelsen anser, något som den också i ett av riksdagens statsutskott infordrat yttrande framhållit, att det är av största vikt att de *provisoriskt förlagda infanteriregementena* snarast få sina kaserner uppförda samt att deras förläggning till dess ordnas rymligt och på bästa sätt och med en mycket rymlig sjukavdelning.

Rörande åter *de regementen, som redan fått sina kaserner färdiga*, men dock hava svårigheter, på grund av för litet sjukutrymme, föreslås särskilda åtgärder, olika för de olika regementena. För de flesta föreslås, att de erhålla sjukpaviljonger för lindrigt sjuka, för några att de få nya eller utökade sjukhus. Rörande paviljongerna för lindrigt sjuka ifrågasättes, om ej det bästa och billigaste sättet vore att från de gamla lägerplatserna inflytta där kvarstående gamla regementssjukhus av trä och uppföra dem i närheten av de nya sjukhusen samt något omändra och modernisera desamma. Till sjukvisitationsavdelning och till sjukrum för lindrigt sjuka torde de vara särdeles användbara.

Sjukvårdsstyrelsen anser, att sjukutrymmet, d. v. s. sjukhusutrymme och utrymme i sjukrum för lindrigt sjuka tillsammans, ej vid något infanteriregemente får beräknas till mindre än till 6 % av manskapsstyrkan under soldatutbildningen, och att därvid denna styrka beräknas till minst 1,200 man.

För att få *kasernutrymmet ökat* föreslår sjukvårdsstyrelsen, att särskilda logementsbyggnader uppföras för kulsprutekompanier, studentkompanier m. fl. smärre trupperbandsavdelningar och hemställen, i fall detta av kostnadshänsyn skulle möta svårigheter, om ej från mötesplatserna till kasernetablissemangen kunde överflyttas en eller flera av där kvarstående träbaracker, vilka genom omändring och modernisering kunde göras till ganska goda bostäder för dessa trupperdelar.

För övrigt uttalar styrelsen att, om det under ännu några år blir nödvändigt att till redan kasernerade regementen under vintern förlägga hela eller delar av ännu provisoriskt förlagda trupperband, detta *aldrig* bör ske *med större styrkor än 2 kompanier till varje redan färdigt kasernetablissemang*, för att ej även världarna skola bliva alltför trångbodda.

Sjukvårdsstyrelsen föreslår också, att den i flera kasernetablissemang dåligt fungerande *ventilationen* förbättras eller ändras, att *torkrum* inredas i varje kompanivåning, där dylika saknas, och att därtill tages rummet för ogift sergeant, furirsrummet eller lektionsrummet eller något eller några av de till gifta underofficerare upplåtna rummen. Och föreslås på samma gång, att dessa blivande torkrum erhålla tillräckligt kraftiga uppvärmningsanordningar m. m., så att vid behov en temperatur av 60° à 65° C kan erhållas och så att rummen även kunna användas som *formalin-kammare* för eventuella desinfektioner och avlusningar. Sker detta, torde inga svårigheter möta att *skaffa alla nyinryckande desinfekterade uniformspersedlar och sängutredningar*.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

I fråga om *sängarnas hygien* föreslår sjukvårdsstyrelsen, att *sängarna* (sängparen) *ställas på så stort avstånd från varandra, som utrymmet tillåter*. Det torde nämligen ej alltid vara möjligt att erhålla det i Tyskland fordrade avståndet 80 cm. mellan sängarna. *Ny sänghalm i nytvättade madrass- och putvar* bör varje man erhålla vid *inryckningen* till första tjänstgöringen och halmen bör dessutom *helt ombytas minst en gång om året* och påfyllning ske vid behov.

Såsom redan framgår av den gjorda framställningen om anskaffande av *filtöverdrag* anser sjukvårdsstyrelsen, att dylikas anskaffande *skulle väsentligt bidra till främjande av en god kasernhygien* och tillstyrker desamma anskaffande. I Tyskland, där desamma äro införda, bestå de av färgat bomullstyg och ombytas en gång i månaden.

Anskaffande av trätofflor även för de icke beridna truppslagen *tillstyrkes* likaledes.

Frågan om uppförande av särskilda epidemisjukhus för truppförbanden anser sjukvårdsstyrelsen däremot böra *anstå*, tills frågan om ny epidemistadga för riket, vartill förslag redan föreligger, bliver löst.

Slutligen betonar sjukvårdsstyrelsen, att de av densamma föreslagna förbättringarna i fråga om sjukutrymme endast innefatta ett *minimum*, på vilket ingen prutmån finnes, ifall arméns läkare skola erhålla sådana resurser, att en modern sjukvård skall kunna åstadkommas.

Så långt sjukvårdsstyrelsen.

Av vad sålunda anförts framgår, att såväl chefen för lantförvarsdepartementet som arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse haft sin uppmärksamhet fästad på angelägenheten av kasernhygienens förbättrande långt före det av regementsläkaren Brinke i Malmö hållna föredraget. Det är också tydligt, att jag ämnar taga i övervägande vad av sjukvårdsstyrelsen anförts och att jag, i vad på mig beror, även och så snart som möjligt ämnar vidtaga de för missförhållandenas avhjälpande av sjukvårdsstyrelsen föreslagna åtgärder. Jag tillåter mig omnämna, att arméförvaltningens fortifikationsdepartement redan anbefallts att verkställa utredning angående lämpligaste sättet för beredande av erforderliga torkrum vid de truppförband, där sådana icke finnas anordnade, ävensom att till Kungl. Maj:t inkomma med det förslag, vartill nämnda utredning kan giva anledning.

Uti sitt yttrande har sjukvårdsstyrelsen framhållit angelägenheten av, att de provisoriskt förlagda infanteriregementena snarast få sina kaserner uppförda samt att deras förläggning till dess ordnas rymligt och på bästa sätt och med en mycket rymlig sjukavdelning. Detta krav anser jag mig särskilt böra understryka. Den provisoriska förläggningens lämpliga ordnande har, såsom naturligt är, mött stora svårigheter. Det ligger emellertid givetvis vikt uppå, att de tillfälliga förläggningslokalerna ordnas så, att de, så långt möjligt är, med avseende å luftkub, ventilation, sängutrymme m. m. komma att tillfredsställa hygienens fordringar. Detta torde kunna åstad-

kommas antingen genom förhyrning av erforderliga lokaler eller genom flyttning av baracker från förutvarande lägerplatser eller genom uppförande av nya lokaler.

En omständighet, som jämväl torde böra i detta sammanhang framhållas, är den inom armén rådande bristen på läkare. I den mån den nya värnpliktslagens bestämmelser om värnpliktiga läkares utbildning genomförs kommer visserligen denna brist att i väsentlig mån undanröjas, men intill dess så sker, torde truppförbandens behov av erforderliga läkarkrafter icke kunna tillgodoses annat än genom extra läkare.

Givet är, att det sätt, varnå truppförbandsläkarna handhava sin tjänst, har en mycket stor betydelse i hälso- och sjukvårdshänseende. Det synes därför böra tagas under övervägande, huruvida och i vad mån de för närvarande härutinnan gällande bestämmelserna kunna finnas böra kompletteras och fullständigas ävensom erforderlig kontroll över deras efterlevnad vinnas.

All modern hygien är av profylaktisk natur. Ett viktigt led i arbetet för nedbringande av sjukligheten bland truppförbanden är därför den personliga profylaxen. I den mån så kan ske bör därför undervisning härutinnan på lämpligt sätt bibringas manskapet.

En fråga, som jämväl synes mig böra tagas under övervägande är, huruvida och i så fall under vilka villkor ett samarbete mellan militära och civila sjukvårdsinrättningar skulle kunna låta sig anordna i högre grad än för närvarande är förhållandet. Detta samarbete skulle avse dels den bästa möjliga vård för arméns sjuka, dels en grundlig utbildning av militärläkare och den militära sjukvårdspersonalen. Därigenom skulle även vinnas en sannolikt väsentlig minskning för armén och sålunda jämväl för landet i kostnaderna för kasernsjukhusen.

En del av de åtgärder, som i det föregående framhållits, äro av den natur, att de kunna vidtagas omedelbart, andra åter erfordra för sitt genomförande särskilda anslag. Kostnaderna torde dock bliva ringa i jämförelse med vad som därmed kan ernås. Sedan riksdagen nu blivit uppmärksamgjord på förevarande fråga och dess stora betydelse för vårt lands värnpliktiga ungdom, hyser jag den förhoppningen, att från riksdagens sida skall lämnas allt det stöd, som för sakens ändamålsenliga och lyckliga lösning erfordras.

Vidare yttrade

Herr Berg i Munkfors: Herr talman, mina herrar! Jag ber att få tacka herr statsrådet för det svar, som lämnats på min interpellation, och kan också konstatera, att åtskilliga åtgärder vidtagits för att rätta de missförhållanden, som råda i detta avseende. Det är ju alltid en tröst att så har skett. Saken är emellertid av så stor vikt, att jag anser det tillbörligt att ytterligare ägna den en stunds uppmärksamhet.

Jag har här i min hand en broschyr, vars innehåll måste väcka stor oro hos var och en som läser den. Vad som i främsta rummet

Svar å
interpellation.
(Forts.)

träder i dagen är den oerhört stora procenten lungtuberkulos, hos oss fem gånger så stor som i tyska armén. Författaren till broschyren säger, efter att hava anfört en mängd siffror, som belysa saken: »Jag överlåter åt en var den slutliga adderingen, det är för visso en dystert tablå, som dessa siffror visa». Ja, på det viset står det till. En var vet, utan att vara läkare, att det framför allt gäller att under denna ålder, då våra värnpliktiga fullgöra sin tjänst, bevara ungdomen från att angripas av sjukdomar, ty äro sjukdomsfrön en gång nedlagda, så är det icke lätt att utrota dem sedan. Påståendet att anslagen till militära ändamål icke räcka till kan icke heller försvaras, ty dessa anslag ha ökat här i riksdagen år från år undan för undan.

Det har icke konstaterats någon minskning ifråga om den stora sjukligheten, fastän den länge varit känd, utan denna har alltjämt ökat. Herr statsrådet har nu i sitt svar velat göra gällande, att detta till en del beror på det lilla kubikutrymmet luft för manskapet på en del håll, men det går icke att skylla allt på detta, ty det är lika illa ställt på en del andra platser, där det finnes nya kaserner med större luftkub.

Det är nog av stor vikt att herrar militärer också mera uppmärksamma flera andra förhållanden, och inte bara själva sjukhusutvecklingen och sjukvården. Det är en hel del andra omständigheter som visa, att vi på ett farligt sätt äventyra vår ungdoms hälsotillstånd under den militära tjänstgöringstiden. Jag skulle för min del helst se, att man icke behöfve anslå några pengar alls till en sådan sak som militärväsendet. Men då vi ju alla, även de som äro de varmaste fredsvänner, veta, att vi icke i en handvändning kunna bli fria därifrån — i dessa tider har ju militärväsendet firat blodigare triumfer än någonsin — så måste vi göra vad vi kunna för att hindra, att ungdomen fördärvas såsom ju framgår av den statistik, doktor Brinke presterat i denna skrift, till vilken ju även herr statsrådet själv har hänvisat.

Nu anför herr statsrådet att sjukdomsprocenten hos oss icke är så fruktansvärt stor, som man skulle kunna tänka på grund av det föredrag, som hållits av denne doktor Brinke. Men det är i alla fall konstaterat, att den är väsentligt mycket högre än i en del andra länder, och att det möjligen finnes länder med en ännu högre sjukdomsprocent lär väl icke kunna tagas till försvar för att det hos oss är bra som det är.

Jag har från en värnpliktig fått ett brev, ur vilket jag skall be att få läsa upp några få punkter för att visa, att det råder en stor likgiltighet ifråga om att göra något för att hindra sjukdomar härja allt för svårt bland de värnpliktige. Jag tillåter mig påpeka, att jag för två år sedan framställde en interpellation rörande trupptransporterna i synnerhet till våra nordliga trakter, vilka transporter då voro synnerligen svåra på grund av den stränga vintern. Det var mycket uppseendeväckande förhållanden, som då drogos fram, men hittills synes ingen rättelse på det området ha ägt rum, såsom torde framgå av detta brev, där det heter bland annat följande: »Logementen voro — åtminstone de flesta — allt annat än tilltalande, inte nog med att

Svar å
interpellation.
(Forts.)

man där bodde ganska trångt, utan därtill plågades man av en mängd ohyra. Som exempel på dennas mångfald kan nämnas, att då vi efter vår ditkomst gingo in i första logementet kom en man emot oss med en parfymflaska, som då var tömd från sitt ursprungliga innehåll, men istället inrymde en mängd ohyra. En tröst i bedrövelsen var ändå, att på sjukstugan fanns tillsynes stort lager av sabadillfrö, vilket, flitigt använt, gjorde sitt till för att hålla snyltgästerna på avstånd.

Hälsotillståndet där var dock icke det sämsta» — detta var i Morjärv — »troligen till stor del beroende därpå, att manskapet själva fingo sköta om eldningen i logementen och även bli i tillfälle att få sina skor och kläder ordentligt torkade; härmed var det mycket sämre ställt i Boden, fastän man där hade stora moderna kaserner, där även s. k. torkrum voro inrättade; i dessa torkrum lyckades man emellertid icke förmå vederbörande elda mer än högst tvenne brasor på 6 veckors tid» — det var ju högst märkvärdigt — »följden blev den, att om man hängde in sina våta underkläder eller skodon och om en eller ett par dagar hämtade dem, voro de vita av mögel. Under sådana förhållanden inses ju lätt, att hälsotillståndet blir det allra sämsta, vilket också var fallet. Blev man händelsevis sjukskriven, vilket inte var fallet om man inte hade ganska hög feber, så var sjukvården inte av bästa sort, själv låg jag på sjukstugan tvenne dygn, och då jag vid ett tillfälle svettades, så att såväl mina egna kläder som sängkläderna voro genomvåta, och bad en sjukvårdare om ombyte, fick jag till svar att något sådant ej fanns, varför jag måste ligga i de våta paltorna tills de torkat. Värst av allt torde dock de hemska trupptransporterna vara, och någon bättring härvidlag tycks vara omöjligt för vederbörande att åstadkomma. Hemresan denna gång var minst lika svår som första gången om inte ännu värre, vi voro 35 man som blevo instuvade i en s. k. hästfinka, där temperaturen var — 9°, då den ute var — 39°; halmrepen på finkgolvet voro en enda tjälmassa där man knappast kunde stå, mycket mindre ligga; här fingo vi nu en halvtropp i sänder ta' språngmarsch på stället för att inte frysa ihjäl, så fingo vi fortsätta till fram på förmiddagen andra dagen, nu hade vi fått upp temperaturen till — 2° och som vi inte längre orkade fortsätta som vi börjat, måste vi allesamman lägga oss i hög om varandra på de övre britsarna.

Framkomna till Jörn blevo vi — efter att ha varit utan mat ett dygn — utspisade. Maten bestod av ärter och fläsk, detta hade varit kokat något dygn i förväg, och därefter fått frysa och sedan blivit uppvärmt igen; följderna var den att maten blivit sur, så att den formigen jäste i kokkärlen. Vad följde efter förtärandet härav kan lättare tänkas än beskrivas.»

Jag skall icke läsa upp mer ur brevet, men allt detta visar ju mycket tydligt, hur vårdslöst man i själva verket behandlar ungdomen. Det tycks framgå, att herrar officerare, som borde ha litet mera omtanke även om manskapet, nöja sig med att själva få bra mat och ha det bekvämt och varmt. De åka i bättre vagnar och få rätt stora dagavlöningar; det kunna vi se av vår statistik, att det betalas ut mycket

Svar å
interpellation.
(Forts.)

pengar till dessa herrar under mobiliseringarna. De borde också vara litet mera mänskliga och humana och tänka på de stackare, som måste vederfaras ett sådant här elände som övergår de värnpliktige.

Det är enligt mitt ringa omdöme av allra största vikt, att det verkligen göres vad som göras kan för att man skall komma till en bättring, och jag hoppas, att en sådan ändring skall ske, som verkligen lägger om systemet i grunden. Jag måste också erkänna, som jag sade i början, att den redogörelse, som herr statsrådet lämnat, visar, att man vaknat till besinning inför dessa svårigheter och faror och vill försöka göra någonting. Det är ju av yttersta vikt att så sker, och jag vill ännu en gång betona, att i detta fallet gäller det att framför allt hålla nationens hälsa på en hög nivå, ty i samma mån den sjunker, växer en av de största farorna för vår framtid. Få vi ett sjukt och dåligt släkte, så kunna vi icke hålla oss uppe i konkurrensen på världens arbetsmarknad, och därför anser jag denna sak vara så betydelsefull, att vi böra anstränga oss av alla krafter för att åstadkomma en rättelse i berörda avseende.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman, mina herrar! Den fråga, som interpellanten här bragt på tal, är av så ytterligt stor vikt för vårt land och vårt folk, att jag icke kan underlåta att säga några ord rörande densamma.

Att sjukprocenten vid våra regementen är synnerligen hög, är en sak som vi alla känna till. Nu ha anförts en hel del synpunkter rörande anledningarna till denna mycket höga sjukprocent. Det har av regementsläkare, av arméns sjukvårdsstyrelse och delvis av herr statsrådet här i dag uppgivits, att en av de väsentligaste anledningarna till denna höga sjukprocent är att söka däri, att en del äldre truppförband icke erhållit kaserner. En annan anledning skulle vara den, att sängarna stå för tätt intill varandra, att vi icke ha överdrag på filtarna o. s. v. Jag vill naturligtvis icke ifrågasätta annat än att alla dessa faktorer, som man sålunda pekat på, samverka i viss mån till att åstadkomma den höga sjukprocent som förefinnes. Men nog får man väl ändock säga, att icke kan det förhållandet, att regementena icke ha kaserner, inverka i så hög grad, då det t. ex. finnes regementen med nyuppförda kaserner, där det ställer sig på följande sätt. Vid ett regemente var det i slutet på februari månad i år ungefär 1,800 man. Det var regementets egen trupp och en del från ett annat regemente därtill. Av dessa cirka 1,800 man voro vid ett tillfälle icke mindre än 445 stycken sjukskrivna på samma dag. Vilka sjukdomar hade då dessa sjukskrivna? Jo, ett sextiotal hade fotskador och andra dylika sjukdomar, som uppstått genom dålig beklädnad, men så gott som alla de övriga hade rena förkylningssjukdomar. Detta är uppgifter, som jag fått av den läkare, som vid tillfället tjänstgjorde vid detta regemente, så att det är inte några historier som jag fått av någon beväringssman. Nog får man väl ändock säga sig, att om det är ända till 350 eller 400 man av 1,800 inskrivna som äro sjuka vid samma tillfälle till följd av förkylning, så måste det vara några sär-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

egna förhållanden som föranleda detta. Jag besökte samma regemente den 19 mars i år. Då var det på regementet ungefär 1,000 man, och av dessa voro en av dagarna omkring den 19:de 227 sjukskrivna, och så gott som alla dessa 227 sjukskrivna hade drabbats av förkylningar. Det var lunginflammation — det var ej mindre än 7 beväringmän som lågo i lunginflammation eller lungsäcksinflammation, några med mycket hög feber — öronsjukdomar samt hals- och bröstsjukdomar av olika slag, allt till följd av förkylning. När man ser sådana förhållanden, måste man fråga sig, huruvida icke andra faktorer här inverka än de, som de militära myndigheterna på hälsovårdens område ha pekat på.

Det är icke utan att det över hela vårt land börjar sprida sig en fruktansvärd oro över förhållandena i detta avseende vid våra regementen. Ni kunna gå ut till landsbygdens folk i Norrland, i Dalarna, i mellersta Sverige, i södra Sverige, överallt är man fruktansvärt orolig för dessa förhållanden. Jag har talat vid officerare och vid underofficerare och de ha samma uppfattning och det har sagts mig från flera håll, att skall detta fortsätta, så kommer det att bli mycket beklagliga följder. Detta är åtminstone lekmännens uppfattning. Vad beror det då på, att vi ha en sådan hög sjukprocent? Ja, det är naturligtvis omöjligt för lekman att säga, men det är också omöjligt för lekmannen att komma ifrån den uppfattningen, att detta väsentligen hör tillsamman med vinterutbildningen. Det var ett missgrepp, när vi lade om vår militära utbildning så att rekryterna skola börja sin tjänstgöring i början på november månad. Det var alldeles säkert ett missgrepp. På civilt håll hade man den uppfattningen, att det var stor fara ur hälsovårdssynpunkt att vidtaga denna ändring, och under de två år som vinterutbildningen tillämpats har denna uppfattning visat sig vara riktig. Således själva anordningen av utbildningen, att rekryterna rycka in på hösten anser åtminstone jag och många med mig vara en av de främsta anledningarna till den höga sjukprocenten. Det måste, såvitt jag kan förstå, bli en angelägen uppgift att göra en undersökning och få en revision på det området.

Men felet är icke blott detta utan också något annat i sammanhang härmed och det är att officerarna antingen icke ha vilja eller också icke förmåga att leda utbildningen på sådant sätt, att männen taga den minsta möjliga skada. Det var en läkare som berättade mig följande episod. Det kom in till regementets sjukhus en kväll denna vinter icke mindre än 12 man, som hade över 39 graders feber. Läkaren fick lägga in dem på sjukhuset och han frågade dem hur de kunnat bli så våldsamt förkylda. De berättade att de under dagen haft en längre fältmarsch, de hade blivit svettiga och så hade de blivit kommenderade att göra halt och hade fått stå stilla i stark nordlig blåst under minst en halv timmes tid. Därunder hade de blivit alldeles genomfrusna och ådragit sig denna fruktansvärda förkylning. Jag har träffat en av de beväringmän som var med och han berättade att det gått till så. När man talar vid beväringmän vid olika regementen, så berätta de sådana huvud-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

lösa anordningar för utbildningen, och när man talar vid underofficerarna, så intyga de detsamma. Ibland ha de två till tre timmars sträng skidlöpning eller marsch och sedan kunna de få stå stilla eller ligga i snön långa stunder och frysa. Hur skall en människokropp stå ut med sådant? Antingen ha officerarna icke vilja att leda undervisningen så att manskapet icke blir förkylt eller också förstå de det icke. Nog måste väl ändock undervisningen kunna anordnas så att folket icke skall bli fullständigt nedbrutet till sin hälsa.

Ja, detta kan synas vara ett hårt tal och man kan måhända säga, att detta är en beskyllning mot officerskåren, som icke är befogad. Må så vara, men detta är min uppfattning efter de relationer jag fått från olika övningsplatser. Nog kan man förstå, hur det skall kännas för föräldrar, när det är så som det varit i år i Örebro, där på en månad icke mindre än fem man dött i lunginflammation. Jag säger naturligtvis icke, att det är läkarens fel, men man frågar sig varför, varför unga män, som komma till övningsplatserna i sin hälsas bästa dagar, skola på detta sätt gå under. Föräldrarna bli naturligtvis ytterligt upprörda, de bli kanske icke underrättade förrän deras söner äro döda eller kanske dagen innan de skola till att dö. Och när det blir icke mindre än fem fall på en enda månad vid *en* övningsplats, så måste det vara något svårt fel. Det kan då icke skyllas på att sängarna stå för tätt eller att filtarna sakna överdrag, nej, det är något fel i själva utbildningen, det är något fel i själva systemet, det är säkert.

Detta är så ytterligt allvarliga saker, att här måste mycket ordentligt och riktigt grundligt tagas itu med missförhållandena. Det går helt enkelt icke an att det får gå en vinter till med samma förhållanden som i år och med en sjukprocent upp till 25 å 30 % vissa månader utav förkylningssjukdomar. Skall det fortsätta flera år, kommer den manliga befolkningen i vårt land att undergrävas till sin hälsa.

Ja, nu har jag sagt detta om detta, men sedan skulle jag också vilja säga ännu några ord om själva sjukvården. Jag är synnerligen tacksam för att herr statsrådet såsom sin uppfattning uttalade, att det borde vara ett bättre samarbete mellan den militära och den civila sjukvården. På det området brister det, och det skulle vara synnerligen lyckligt, om den tanken gick upp för våra militärläkare, att de böra samarbeta med de civila. När man har ett regemente förlagt i närheten av ett större lasarett, vet jag, att samtliga värnpliktiges föräldrar har den allra livligaste åstundan att deras söner, om de få lunginflammation eller andra svårare sjukdomar, skola flyttas från den militära sjukvårdsanstalten till lasarettet. Nu kan man ju säga, att de få lika bra sjukvård på det militära sjukhuset, som på lasarettet. Men nog ha folket den uppfattningen, att de icke få samma vård, och jag tror att de ha rätt. Jag kan ju icke bedöma sjukhusen över lag, jag har varit inne i militära sjukhus där det sett mycket prydligt och bra ut, men jag har också varit inne i sjukhus, som givit ett allmänt intryck av att

inte sjukvården vore den bästa. Vad säger man t. ex. om följande fall, som jag upplevat den 19 mars i år? Jag kom in i sjukhuset vid ett regemente i sällskap med läkaren där. Det var vid tioliden på dagen, då maten skulle serveras åt de sjuka. De lågo i sina sängar nästan allesamman. Maten var sill och potatis samt välling, och detta vill jag inte klandra. Det kan ju hända, att en del sjuka icke tålde den maten, men de som tålde den, skulle naturligtvis äta den. Men för det första var maten kall. Den hade burits från köket 5 till 7 minuters väg, och någon värmeanordning, för att hålla maten varm, såg jag icke. Det var klandervärt. Men därjämte var det så anordnat, att det icke fanns i serveringsrummet bord, utan tallrikarna voro utlagda på golvet, och sjukvårdssoldaterna gingo omkring mellan tallrikarna och delade maten till de sjuka. Det har jag sett med egna ögon. Jag frågade den sjukvårdssoldat, som serverade maten, om detta förfarande förut tillämpats, och han meddelade, att så länge han hade varit där, hade det gått till på samma sätt. Om en militärläkare icke har bättre uppsikt över sitt sjukhus, än att han tillåter något sådant, då kan vad som helst förekomma. Vad skall man få för aktning för en militärläkare, som icke har bättre uppsikt över sitt sjukhus? Och den regementsläkare, som jag här talar om, har också mycket klander över sig, då man sett något sådant, måste man säga sig, att allt vad man får höra om den läkaren har god grund för sig. Jag hade aldrig kunnat tro något sådant, men vad jag sett med egna ögon måste jag ju tro på.

Jag vill ingalunda härav draga den slutsatsen, att våra regementsläkare i allmänhet missköta sjukvården. Det skulle aldrig falla mig in att klandra regementsläkarna över lag, men jag vill framhålla, att det råder en slöhet på vissa håll, som skulle kunna borttagas om det bleve bättre uppsikt över sjukvårdsanstalterna och om det bleve bättre samarbete mellan det militära och det civila sjukvårdsväsendet. Jag tror, att en och annan regementsläkare slöar till, när han varit för länge i tjänst.

Sedan är det, när man kommer att tala om de militära sjukhusen, en annan fråga som kommer upp. Förhållandena äro mycket olika, men ofta ligga de sjuka där i sina sängar och ha smutsiga kläder och det är rätt så ruskigt i vissa sjukvårdsinrättningar. Sjukvården bestrides av sjukvårdssoldater, och så finnes det en sjuksköterska på varje regemente. Den första fråga jag gjort mig och som de värnpliktige göra sig är den: varför kan man icke få flera sjuksköterskor? Jag tror, att detta skulle förbättra sjukvården i mycket hög grad. Sjukvårdssoldaterna ha icke den känslan och den utbildningen, som de skulle ha. Jag vill på det allra livligaste vädja till herr statsrådet att be de militära sjukvårdsmyndigheterna taga under övervägande, om icke vid våra regementen man skulle kunna anställa flera sjuksköterskor. Sjukvården skulle helt säkert därigenom bli bättre ty de kvinnliga sjukvårdarna ha bättre handlag med de sjuka och giva dem bättre omvårdnad, det tror jag man alldeles säkert kan gå ut ifrån. Nu ha militärläkarna

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Svar å
interpellation.
(Forts.)

häremot invänt, att detta icke går för sig, därför att sjukvårdssoldaterna måste ha utbildning, och det kunna de icke få annat än genom tjänstgöring vid sjukhus. Jag är icke säker på, att detta är den riktiga utbildningsvägen, ty den utbildning våra sjukvårdssoldater få, är nog mycket bristfällig i många avseenden. Vad skall man säga om ett sådant fall, att då en man fått sin ena fot förfrusen, en utbildad sjukvårdssoldat, som skulle uppmjuka foten genom gnidning av snö, för att det icke skulle bli brand, icke hade bättre förstånd än att han tog isbitar och skarsnö och förstörde mannen så att han fick ligga i flera månader? Jag klandrar icke sjukvårdssoldaten därför, ty det beror nog på att han icke fått tillräcklig utbildning. Därför är det fråga om, huruvida det är den riktiga utbildningsvägen att sjukvårdssoldaterna skola utbildas på regementena där läkarna ha så många sjuka och äro så överhopade med arbete, att de icke kunna giva sjukvårdssoldaterna den utbildning de böra ha.

Jag vill således på det allra livligaste be herr statsrådet taga itu med frågan även ifrån den synpunkt, han här pekade på, nämligen den om ett samarbete mellan den militära och den civila sjukvården, och försöka att få till stånd en bättre utbildning för sjukvårdssoldaterna och att därvidlag även taga i beaktande, om man icke skulle kunna anställa flera sjuksköterskor.

Jag kan nog förstå, att militärläkare tycka att vad jag här anfört är ett hårt tal, men jag har känt på mig hela vintern, att det måtte sägas bestämt ifrån, att de förhållanden, som nu råda på detta område, kunna icke få råda längre, utan det måste på ett eller annat sätt tagas reda på den verkliga orsaken till den höga sjukprocenten och man får icke inskränka sig till att såsom nu här draga fram en del saker som allmänheten icke tror på. - Det är därför jag velat anföra de synpunkter jag här har gjort, och jag hoppas livligt, att herr statsrådet skall taga dessa mina synpunkter under övervägande och göra undersökningar och söka få fram reformer, i den mån det låter sig på något sätt göra.

Herr Valquist: Herr talman! Det var en mycket intressant historik herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet lämnade, och den var ju ganska belysande för den fråga, som här föreligger. Jag utgår nämligen ifrån att för en god sjukvård även vid de militära sjukvårdsanstalterna med absolut nödvändighet förutsattes att lämpliga lokaler finnas att tillgå för sjukvården. Likaså förutsätter jag, för att detta hälsotillstånd så vitt möjligt skall kunna befordras, att även truppens bostäder äro så ordnade, att inga allvarligare anmärkningar ur sanitär synpunkt kunna göras mot dem.

Jag sade, att den redogörelse herr statsrådet lämnade hade stort intresse, och jag har särskilt fäst mig vid, att herr statsrådet började med att omnämna den kommitté, som tillsattes år 1879, en kommitté, i vilken den medicinska sakkunskapen hade fått en tillräcklig och god plats.

Oaktat arbetet inom denna kommitté pågick för så länge sedan,

skall man det oaktat finna, om man går igenom de förslag, som denna kommitté förebragt i sina utlåtanden, att de fordringar, som av kommittén slutligen uppställdes för såväl sjukvårdsanstalter som kaserner för våra truppförband, hålla måttet ännu i den dag, som i dag är, och det är ändå bortåt 40 år sedan kommittén arbetade. Hade de militära myndigheter, som varit ansvariga för byggnadet av våra kaserner och sjukvårdsinrättningarna vid dessa kaserner, följt vad de sakkunnige den gången föreslog, så skulle vi nu befunnit oss i den situationen att ingen kunnat skylla på lokalerna såsom sådana, då man talar om den stora sjukligheten vid armén. Jag säger rent ut: *den kommittén var före sin tid*, men på ett lyckligt sätt, och det hade varit synnerligen att önska, om Kungl. Maj:t och vederbörande, som haft dessa byggnadsärenden om hand, hade följt kommitténs anvisningar.

Så har emellertid icke varit förhållandet. Man har prutat på de sanitära förutsättningarna, man har minskat på luftkuben och på golvytans utrymme, man har nedsatt sjukutrymmena till *hälften* av vad de borde vara. Och då kunna väl herrarna förstå, att det icke är gott även för en militärläkare att handhava sjukvården så, att den kan bli tillfredsställande. För varje sjuklighet, som uppträder i något större omfattning, är man lätt böjd att kasta skulden på läkarvården som sådan. Men jag vågar säga, att detta icke är riktigt. Ty det finns förhållanden, som göra att hälsotillståndet är mindre gott än det borde vara, och detta av orsaker, som andra än läkarna rå för.

Under hela den tid, som gått sedan 1879 års kommitté utarbetade sina förslag, har ingen kommitté tillsatts, där någon sakkunnig målsman för hygien fått vara medlem. År 1901 tillsattes en parlamentarisk kommitté eller kommission för att granska de framlagda förslagen till nya kaserner i anledning av den förestående nya härordningen. Vad gjorde nu denna parlamentariska kommitté? Den följde icke givna anvisningar, enligt vilka vi skulle ha fått utmärkta kaserner och utmärkta sjukvårdsanstalter. Nej, man prutade på förslagen. Man sade: vi ha icke råd att skaffa dessa lokaler, det blir för dyrt. Så gick det den gången. Man tillfrågade visserligen vid detta tillfälle, vill jag minnas, överfältläkaren och hans närmaste man. De voro tillfälligt tillkallade för att höras rörande kasernutrymmet. Men de voro icke med i kommittén. Man framlade nu för dem ett förslag, som gick ut på en luftkub av 13,5 kubikmeter per individ i logementen. De svarade, att de kunde gå med på dessa 13,5 kubikmeter luft, om det dessutom beräknades den luftkub, som mannen såsom sådan och hans tillhörigheter upptaga, varigenom man skulle komma upp till en luftkub av 15 kubikmeter, vilket är en luftkub, som man gärna önskar ha och under vilken man icke bör gå. Emellertid, resultatet blev visst icke i överensstämmelse med vad de sakkunniga föreslagit, utan man satte ned de sanitära fordringarna för att minska kostnaderna.

På samma sätt gick det ifråga om sjukhusen, som skulle uppföras vid de särskilda etablissemangen. Det hade uppgjorts förslag

Svar å
interpellation.
(Forts.)

till sjukhusbyggnader, där man kunde bereda plats för det antal patienter, som då ansågs behöfligt, och där det dessutom fanns reservutrymme att tillgå för framtida behov. Jag tror också, att man byggde sådana sjukhus vid ett par regementen. Men så kom det återigen ett förståndigande: var så god och utarbeta förslag till sjukhus, som icke kosta mer än 75,000 kronor! De föregående ansågos för dyra, de hade krävt en summa av omkring 100,000 kronor vardera, vill jag minnas. Trots att de sakkunnigas krav på detta sätt begränsats, gjorde de naturligtvis upp förslag i enlighet med de nya direktiven, men samtidigt meddelade de Kungl. Maj:t att för att verkligen kunna svara för en god hälso- och sjukvård vid regementena kunde man icke anse förslaget tillfredsställande, utan det var nödvändigt att följa de riktlinjer, som från början uppställdes.

Så gott som hela tiden har man sålunda prutat på och minskat på sådana förhållanden, som, säga vad man vill, dock icke kunna förnekas ha det största inflytande i fråga om hälsotillståndet vid regementena.

Jag har under min snart 30-åriga verksamhet som ordinarie militärläkare icke haft förmånen att vara läkare vid ett regemente, som haft kaserner, vare sig av äldre eller nyare typ, utan jag har tillhört ett regemente, som haft en gammal förlägningsplats på landsbygden med gamla baracker. Dessa äro naturligtvis byggda utan ringaste sanitära hänsyn, utan att någon sanitär myndighet tillfrågats, då de byggdes, och de ha också blivit därefter. Sedermera har man vidtagit alla möjliga mått och steg för att göra dem så människovärdiga som möjligt, men det oaktat äro de fortfarande under all kritik. Det gick väl an under den kortare övningstiden, men sedan den längre övningstiden införts, är det naturligtvis helt enkelt bedröfligt beträffande trupperns bostäder och övriga lokaler. Man hade ju hoppats, att de nya kaserner, som 1901 förutsades, skulle komma att utföras inom den tid, som då beräknades och förutsattes. Så har dock icke skett. Vi äro nu minst 10 år över den tid, då de bort vara färdiga, och under den tiden ha de värnpliktiga fått slita ont därför, och detta i hög grad. Det är icke nog med att hälsotillståndet är dåligt, utan de dåliga bostäderna bidraga också till att förorsaka otrevnad i den militära tjänstgöringen. De dåliga bostadsförhållandena äro således till skada både för hälso- och sjukvården och för den militära utbildningen.

Jag har här en hel mängd handlingar, som det skulle vara mycket intressant att få ge kammaren del av, men jag skall icke trötta kammaren därmed. Innehållet ger kraftigt stöd för vad jag nyss anförde. Jag skulle kunna läsa upp några av mina årsberättelser för att visa, att vad jag nu anförde icke är något, som kommit fram från min sida på grund av denna interpellation eller på grund av doktor Brinkes anförande i läkaresällskapet, utan förhållandet är, att jag i årtal har framhållit behovet av ökat utrymme i logementen och ökade sjukutrymmen för att en god sjukvård skall kunna åstadkommas. Men, som sagt, det har icke lett till något resultat. Skrivelserna ha blivit liggande och till ingen åtgärd föranlett. Man har aldrig haft pengar.

Emellertid, min sista årsberättelse ger en någorlunda klar inblick i hur förhållandena för närvarande te sig vid ett regemente sådant, som det jag tillhör och som mest anlita en sådan här tillfällig vinterförläggning. Denna min berättelse slutar nämligen med följande ord: »Regementets förläggningsförhållanden särskilt vintertiden äro emellertid det oaktat så otillfredsställande, att det icke kan få fortgå så längre, än som är absolut nödvändigt. Det planerade nya kasernetablissemmentets uppförande får icke längre uppskjutas. Att inhysa värnpliktiga på sätt, som nu tyvärr måste ske, kan icke i längden försvaras. De värnpliktigas hälsa står på spel.» Ja, mina herrar, detta ådagalägger ju tydligt, att vi militärläkare i vår mån nog söka göra vad vi kunnat, men att vi därvid icke alltid haft det stöd, som vi bort ha uppifrån. Men jag vill framhålla, att det icke *ensamt* är Kungl. Maj:t och vederbörande departementschef, som därvidlag bära skulden, utan jag tror, att också gångna års riksdagar få taga åt sig någon del av ansvaret för att vi nu ha det såsom vi ha det.

Jag skall, med anledning av herr Erikssons i Grängesberg nu uttalade förkastande av vinterutbildningen bara säga det, att jag icke är så säker på, att det endast är vinterutbildningen såsom sådan, som är orsaken till den större sjukligheten. Under många år förut har man ju under den gamla härordningen börjat övningarna redan i mars och senast i april. Redan då var det alltid på det viset, att man under den första tiden hade rätt stor sjuklighet, och det hände till och med att denna stora sjuklighet varade till långt fram på försommaren, utan att det kunde anses stå i något samband med väderleksförhållandena eller dylikt. Men däri vill jag ge den ärade talaren rätt, att en utbildning under den kalla årstiden — ty en sådan måste ju alltid ske, vare sig man tagit sommarlinjen eller vinterlinjen — naturligtvis måste förutsätta viss försiktighet i sättet att handhava utbildningen, och att befälet inser, att det då måste tagas hänsyn till att truppvärden kräver större omsorg än under den blidare årstiden. Ty det är helt naturligt, att även brist på tillsyn och förutseende kan bidra i viss mån till framkallandet av sjuklighet; det kan icke förnekas. Men mången gång kan man icke förklara, vad orsaken är till en mera ökad sjuklighet. Det beror väl på några bakterier, som vi ännu icke känna till. Men jag upprepar, att ingen kan begära, att en god sjukvård vare sig vid armén eller annorstädes skall vara möjligt bereda, om man icke har tillräckliga och lämpliga sjukvårdslokaler för isolering och behandling av sjuka, som därav äro i behov.

Jag vill uttala den varma förhoppningen, att den debatt, som här i dag ägt rum, och varvid från flera håll klander framkommit, och detta kanske med rätta — dock utan annan mening, så vitt jag förstår, än att förhållandena beträffande arméns hälso- och sjukvård som hittills icke varit goda, måtte bli det — att denna debatt, säger jag, måtte bidra till, att alla åtgärder snarast vidtagas för att så vitt möjligt ett gott hälsotillstånd bland våra värnpliktiga skall kunna

Svar å
interpellation.
(Forts.)

förväntas. Och härutinnan vet jag, att herr statsrådet är livligt intresserad av att hjälpa oss.

Herr Kaijser: Her talman! Av herr statsrådet hava vi hört, att de uppgifter, som lämnats i det föredrag, vilket givit anledning till den interpellation, som i dag besvarats, visserligen varit överdrivna, men dock haft ett visst fog för sig. Man kan dock ej säga, att de missförhållanden, som här angivits, berott på fel, begångna vare sig av den nu sittande regeringen eller av den föregående. Jag skulle i stället vilja säga, att de bero på ett här i landet, ja, kanske mest här i riksdagen rådande system att negligera sakkunskapen, kanske framför allt den medicinska. En framstående politiker, han må tillhöra vilket parti som helst, anses i allmänhet sakkunnig i allt och naturligtvis alltid mer sakkunnig än en person som kanske offrat hela sitt liv åt en viss vetenskap.

I de flesta andra länder är förhållandet ett annat. Se vi nu på de krigförande länderna, särskilt Tyskland och Frankrike, finna vi en stor skillnad mellan det krig, som nu föres, och alla föregående krig, och det är, att vid detta krig äro alla epidemier borta. Under det att i alla föregående krig antalet i farsoter döda varit betydligt större än antalet genom kulor och krut omkomna, visar detta krig en ytterst ringa dödlighet i smittosamma sjukdomar.

Vad är nu orsaken till detta? Jo, det beror därpå, att dessa länder vetat att ordentligt taga vara på den medicinska sakkunskapen. Så snart en ny ställning intagits, få genast landets främsta hygienici i uppdrag att ordna med truppernas förläggning, meddela föreskrifter, huru förefintliga offentliga eller enskilda byggnader skola förändras för att motsvara hygienens fordringar, huru sjukhus, särskilt epidemisjukhus skola inrättas, föreskriva, huru vatten- och avloppsledningar skola anläggas, vilka sumptrakter böra utdikas etc. Landets främsta bakteriologer undersöka, huruvida förefintliga källor möjligen innehålla tyfoïdbakterier, kolerabakterier eller andra smittosamma eller farliga ämnen. Alla personer, vare sig tillhörande armén eller befolkningen i det erövrade landet, vilka kunna misstänkas vara sjuka i smittosam sjukdom, undersökas bakteriologiskt för att möjliggöra upptäckandet av eventuella smittohärdar. Landets främsta serologer anställas för att tillverka sera och vacciner mot smittosamma sjukdomar. Då landets ordinarie kirurger naturligtvis ej räcka till för att behandla alla i kriget sårade, anmodas landets äldre framstående kirurger att såsom konsulterande kirurger hjälpa de mindre erfarna läkarna. Landets förnämsta ortopedier rådfrågas, för att de i kriget skadade må bliva så fullständigt återställda som möjligt.

Hur gör man nu i Sverige? Inte ens under den djupaste fred rådfrågar man den medicinska sakkunskapen. Då våra nya kaserner skulle byggas, tillsattes en parlamentarisk kommitté, i vilken ingen målsman för hygienien hade plats, och då denna kommitté i några enstaka frågor begärde överfältläkarens råd, begagnades svaren på dessa frågor så, som det tycktes bäst passa kommittén. En general-kommission tillsattes visserligen 1906, och i denna var nuvarande

generalfältläkaren ledamot. Den uppgjorde förslag till betydande förbättringar i hygieniskt avseende, men en ny kommitté, bestående av ledamöter av riksdagens första och andra kammare utan hygienisk sakkunskap, uttalade den mening, att de föreslagna sjukbarrackerna icke torde vara nödvändiga, och riksdagen följde kommittén. Slutligen utfärdade Kungl. Maj:t, utan att hava hört någon sakkunnig myndighet, den 23 januari 1913 ett åläggande för kasernbyggnadskommittén att efter den dagen bygga de till en kostnad av 96,000 kronor beräknade sjukhusen vid regementena för 75,000 kronor stycket, vilket naturligtvis ej kunde ske utan motsvarande inskränkning i utrymme och ändamålsenlighet. Är det under sådana förhållanden underligt, att hygien och sjukvården äro dåliga vid våra regementen?

Samma är förhållandet med det nyligen till riksdagen inkomna förslaget till ny flottstation. Har någon hygienisk myndighet hörts eller har någon målsman för hygien haft plats i den kommitté, som utrett denna fråga? Ingalunda. Visserligen finnas anslag till vatten- och avloppsledning upptagna, men om de föreslagna platserna för övrigt äro i hygieniskt avseende lämpliga för anläggande av ett sådant etablissement, det är ej utrett.

Då 1916 arméförvaltningens intendentsdepartement och sjukvårdsstyrelse gjorde anhållan om anslag till filtöverdrag för en arméfördelning, ansågs detta av de militära sakkunniga mindre behöfligt. Andra anslag borde gå före, och något anslagskrav har ej gjorts hos riksdagen i denna sak, och dock synes mig detta vara en mycket viktig hygienisk åtgärd.

Enligt mitt förmenande kan varken inom armén eller flottan en tillfredsställande hygien och sjukvård erhållas, förrän den medicinska sakkunskapen får rätt att göra sig mera hörd än nu är fallet, och detta ej blott när det gäller nybyggnader utan även i det dagliga arbetet. Vad det senare beträffar skola militärerna lära sig förstå, att de äro sakkunniga i militära frågor men ej i medicinska. Den militära chefskap skall sluta vid sjukhuströskeln, och där skall militärläkarens börja. Detta skall gälla såväl sjukvård som ekonomi, disciplin etc. Detta tro ej herrar militärer skulle kunna gå bra. Jag tror däremot, att det skulle gå utmärkt.

Inom det civila sjukhusväsendet funnos enligt gamla lasarettstadgan s. k. verkställande direktörer utan medicinsk sakkunskap. Så länge dessa funnos, stod även det civila sjukhusväsendet stilla, detta ehuru de verkställande direktörerna ansågo sig både intresserade och villiga att göra vad de kunde. Först sedan sakkunskapen fått taga hand om det hela, gick det framåt, och då med en svindlande hastighet. Så kommer ock det militära sjukhusväsendet att göra, om bara sakkunskapen får taga hand om detsamma, det är min fasta övertvgelse.

Beträffande hygien inom kasernen skall, så snart det gäller något, som går utom fastställda föreskrifter, den medicinska sakkunskapen också vara rådgivande. Råden, som helst böra givas skriftligen, skola också följas. Begår den ansvarige läkaren felsteg, skall

Svar å
interpellation.
(Forts.)

han härför svara inför sakkunnig myndighet. Då vet han, att hans görande och låtande blir sakkunnigt bedömt, och rättar sig efter de föreskrifter han får, men skall en mindre sakkunnig giva en mer sakkunnig föreskrifter, då anser sig den senare förstå saken bättre och struntar i dessa föreskrifter, och det hela får lida.

Vad herr statsrådet i dag anfört med avseende på samarbete mellan militära och civila sjukhus, synes mig vara synnerligen lyckligt.

Med vad jag nu har sagt har jag velat framhålla, att den medicinska sakkunskapen skall användas icke blott för att behandla sårade och sjuka utan också för att förhindra sjukdomars uppkomst. Detta har man ännu ej tillräckligt insett i vårt land, men man måste lära sig detta, och ha de Brinkeska föredragen lyckats att i någon mån väcka uppmärksamheten härför, så hava de i all sin överdrift dock gjort en god gärning. Vi böra komma ihåg, att människomaterialet dock är det viktigaste vi ha. Vi må ha aldrig så många kanoner och aldrig så många gevär, hava vi ej manskap att sköta dem, komma vi ej långt. Vi böra ock komma ihåg, att genom de militära övningarna böra tillföras vår ungdom hälsa och kraft, och det får icke ske, att genom bristande hygien och dålig sjukvård våra bröder eller våra söner skola återvända sjuka och nedbrutna från sin militärtjänst i fred.

Chefen för lantförvarsdepartementet herr statsrådet Åkerman: Herr talman! Endast några ord med anledning av ett och annat, som framkommit under debatten. Den ärade interpellanten talade något om militärtransporterna å järnväg. Som bekant har en annan ledamot av kammaren framställt en interpellation till min företrädare just angående dessa transporter. Med denne ärade interpellants medgivande kommer jag, på grund av den långt framskridna tiden och emedan nämnda interpellation huvudsakligen rör vinterförhållandena, icke att besvara densamma, men jag vill begagna tillfället att nämna, att det under vintern gjorts en ganska omfattande utredning icke blott beträffande den i interpellationen berörda transporten utan även angående övriga transporter.

Av denna utredning har till att börja med framgått, att det är omöjligt att vid militärtransporter av större omfattning uteslutande använda personvagnar. Man är tvungen att även begagna sig av finkor eller, som de kallas, CGr-vagnar. I sammanhang därmed vill jag nämna, att det vid berörda utredning också framgått, att i många fall de värnpliktiga vid förfrågan, om de ville åka i personvagn eller CGr-vagn, föredragit att åka i den senare, detta på grund därav, att en sådan vagn kan anordnas icke blott för sittning utan även för liggning. Men när jag säger detta, vill jag tillägga, att det icke heller är mig obekant, att det många gånger, jag vill icke säga alltid men ofta nog, just genom manskapets egna åtgärder visat sig, att temperaturen i dessa vagnar icke kunnat hållas uppe. Man får nämligen akta sig för att öppna dörrarna. De, som äro i vagnarna, måste nöja sig med att hålla sig i lugn och ro och ha dörrarna stängda. Det är naturligtvis en olägenhet och icke alltid så angenämt, men jag uppregar, att det både framgått av denna utredning och dess-

utom är mig bekant från många särskilda fall, att manskapet bestämt föredragit att transporteras i CGr-vagnar framför i personvagnar av det skälet, att det i de senare icke finns någon möjlighet att bereda liggplatser. Då man såväl i fredstid vid större transporter som i krigstid är tvungen att använda CGr-vagnar, har man ansett sig böra göra försök med dem, och jag tror, att man numera kommit så långt, att det icke bör, därest allt handhaves ordentligt, vara någon fara för att de, som resa i dessa vagnar, skola taga skada.

Beträffande utspisningsförhållandena har det vid flera tillfällen under den gångna vintern hänt, att de vållat mycket stora bekymmer. Det har till stor del berott därpå, att tågen icke kunnat hålla sina tider. Stationssamhällena, särskilt utmed Norrlandsbanan, äro icke så storartade, att de ha möjlighet att omedelbart på rekvisition ställa till med en större utspisning. Man har icke från järnvägsmyndigheternas sida kunnat få besked om, hur stor förseningen skulle bli, och ibland har järnvägstelegrafan varit så upptagen, att tågbefälhavaren icke kunnat komma fram till en måltidsstation med telegram om förseningen eller om hur pass stor förseningen vore. Allt detta har vållat olägenheter och mycket stora sådana. Emellertid har man på grund av just dessa ofta inträffade förseningar och därav föranledda svårigheter att utspisa manskapet inom rimlig tid börjat tillämpa ett annat förplägnadssätt, nämligen att taga med s. k. transportportioner. Det blir naturligtvis icke varm mat utan s. k. torrskaffning, men den är i alla fall tillräcklig för att manskapet icke skall behöva hungra. Dessutom pågå försök att tillreda födan inne i vagnarna på där befintliga kaminer, och just i dagarna är det meningen att utvidga dessa försök i syfte att ytterligare säkerställa förplägnaden, därest tågen icke skulle hålla rätta tiden vid sin ankomst till måltidsstationerna. Även för övrigt ha på grund av vinterns erfarenheter en del föreskrifter utarbetats, vilka småningom komma att inflyta i det militära järnvägsreglementet.

En av de ärade ledamöter av denna kammare, som uppträdde i debatten påpekade, att genom missgrepp ifråga om övningarna hade sjukligheten under vintern vid en del regementen blivit mycket stor. Jag ber att för den ärade talaren få nämna, att man inom officerskretsar är fullt medveten om, att man, när övningarna började förläggas till vintertiden, icke var fullt på det klara med, huru dessa övningar lämpligen borde ordnas. Och det har för mig stått klart långt innan dessa övningar började, att detta var ett av de viktigaste skälen, varför vi måste komma till en utbildning hela året om. Ty om vi skulle — det Gud förbjude — komma i krig, lära vi icke få välja årstid, och jag var fullt medveten om, att vi officerare icke utan vidare vore vuxna att omhänderhava en trupp vintertid under svåra väderleksförhållanden. Denna omständighet har föranlett en del sådana misstag, som nys antyddes, och jag vill nämna, att den saken från vederbörande högre myndigheters sida uppmärksamrats. Det är att hoppas, att vi skola bli visa av erfarenheten och till den kommande vintern undgå dylika missgrepp.

Till sist ber jag att till den senaste ärade talaren få säga ett ord.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Han hoppades, att det skulle bli bättre, när de militära cheferna stannade utanför sjukhusen. Ja, den militära myndigheten över militärläkarna är, som kanske är honom bekant, redan nu högst betydligt kringskuren. Jag har visserligen den tilltron till dessa läkare, att de skulle fullgöra sin skyldighet, även om de militära cheferna icke övervakade dem, men jag tror, att i så fall de överordnade militärläkarna så mycket mera borde taga hand om övervakningen. Ty det är ju så, att vi äro människor alla, även militärläkarna, och behöva någon, som övervakar oss, det få vi väl dock erkänna alla.

§ 3.

Svar å
interpellation.

Chefen för lantförvarsdepartementet, herr statsrådet Åkerman, som härefter på begäran ånyo erhöi ordet, anförde: Herr talman, mina herrar! Ut i en inom andra kammaren framställd interpellation har herr Oscar Osberg, under framhållande av jordbrukets behov av arbetskraft, till statsrådet och chefen för lantförvarsdepartementet riktat följande spörsmål:

»Är herr statsrådet villigt medverka till att årsklassen 1909 infanteriet befrias från fullgörande av de s. k. reservtruppövningarna under innevarande år?»

Med anledning av det sålunda framställda spörsmålet vill jag till en början erinra därom, att infanteriet tilldelade vapenföra värnpliktiga jämlikt § 27 mom. 3 värnpliktslagen äro skyldiga att, på sätt Konungen närmare förordnar, delta i reservtruppövning i högst 15 dagar under nionde eller tionde året. Reservtruppövning med 1909 års klass skall således enligt lagen äga rum antingen under innevarande år eller ock under loppet av år 1918.

Enligt Kungl. Maj:ts förordnande är reservtruppövningen för 1909 års klass vid infanteriet bestämd att äga rum under innevarande år. I motsats till vad förhållandet var under år 1916, då reservtruppövningen var förlagd till hösten under tiden efter repetitionsövningarna, skola desamma i år äga rum å följande tider, nämligen:

vid Karlskrona och Vaxholms grenadjärregementen under tiden den 30 juli—den 15 augusti,

vid Norrbottens regemente under tiden den 13—29 juli,

vid Gottlands infanteriregemente under tiden den 24 september—den 10 oktober, samt

vid samtliga övriga 24 infanteriregementen under tiden den 26 juni—den 12 juli.

Anledningen till att reservtruppövningen under innevarande år förlagts annorlunda än nästlidet år har varit *dels* önskvärdheten av att erhålla en viloperiod efter regementsövningarnas slut, erforderlig jämväl för att överse och vårda materielen samt förbereda inryckningen för rekryterna, *dels ock* angelägenheten av att kunna bättre tillgodose trupputbildningen. Genom att förlägga reservtruppövningen till sista delen av soldatutbildningen kunna nämligen erforderliga samövningar lättare anordnas.

Såsom interpellanten framhållit, har den årsklass, varom nu är fråga, fullgjort två perioder krigstjänstgöring, vardera om 45 dagar. Den första tjänstgöringsomgången ägde rum under tiden den 10 oktober — den 25 november 1914 och den andra den 3 juli — den 18 augusti 1915. Interpellanten anser, att den sålunda fullgjorda krigstjänstgöringen bör i utbildningshänseende kunna likställas med reservtruppövning. Detta är emellertid icke förhållandet. Krigstjänstgöringen har avsett skyddandet av rikets neutralitet och på grund därav haft karaktären av bevaknings- och beredskapstjänst. I den mån förhållandena det medgivit, har visserligen även utbildningsarbete bedrivits, men detta har icke på grund av de inkallade truppstyrkornas förläggning kunnat givas den omfattning, som med reservtruppövningen avses. Enligt de av Kungl. Maj:t för reservtruppövningen vid infanteriet utfärdade föreskrifterna avser utbildningen att uppträna den till desamma inbeordrade personalens militära kunskaper och färdigheter samt att bibringa de truppförband, som därvid bildas, förmåga att lösa under olika förhållanden i fält förekommande uppgifter. Utbildningen omfattar i främsta rummet exercis och fälttjänst. Under den första hälften av övningen sker utbildning i kompaniförband, däri inbegripet erforderlig enskild utbildning och utbildning i pluton. I övrigt sker utbildningen huvudsakligen i bataljons- och regementsförband, tiden ungefär lika fördelad mellan övningarna i bataljon och i regemente. Utbildning i regementsförband möjliggöres genom att reservtruppövningen till tiden sammanfaller med soldatutbildningens sista del.

Icke minst med hänsyn till önskvärheten av övningar i större förband än bataljon såväl med de i reservtruppövningen deltagande som med rekryterna måste det sålunda ur militär synpunkt anses synnerligen önskvärt, att årets reservtruppövning vid infanteriet äger rum i föreskriven ordning, men å andra sidan torde det icke kunna bestridas, att såsom förhållandena för närvarande gestalta sig ett uppskov med desamma kan finnas vara önskvärt. Särskilt synes detta vara fallet, därest det av Kungl. Maj:t för riksdagen framlagda förslaget till lag om allmän tjänsteplikt varder av riksdagen antaget. Som bekant avses därmed att erhålla erforderlig arbetskraft för verkställande av nödig skogsavverkning för tryggande av landets behov av bränsle. Denna avverkning är avsedd att äga rum under försommaren och således delvis under den tid, till vilken reservtruppövningen för infanteriet är förlagd. Då de till militärtjänst inkallade skulle vara fritagna från den allmänna tjänsteplikten, skulle det givetvis ur nu angivna synpunkt vara en fördel, därest reservtruppövningen för huvuddelen av infanteriet kunde förläggas å annan tid än den nu bestämda. Härvid erbjuder sig då givetvis i första hand den utvägen att förlägga reservtruppövningen till samma tid som under fjolåret eller till tiden närmast efter repetitionsövningarna.

Att redan nu besluta ett uppskov med ifrågavarande övning till nästkommande år synes mig icke vara av förhållandena påkallat. Därest i händelse av övningens uppskjutande till hösten, ett ytterligare uppskov skulle finnas vara med hänsyn till rådande skörde-

Svar å
interpellation.
(Forts.)

förhållanden eller andra förhållanden erforderligt, torde frågan här-
om *då* böra till prövning upptagas.

Såsom svar å det av interpellanten framställda spørsmålet får jag sålunda meddela, att jag har för avsikt att tillstyrka, att årets reservtruppövning vid huvuddelen av infanteriet uppskjutes till hösten efter repetitionsövningarnas slut.

Vidare yttrade:

Herr Osberg: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att till herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet få uttala ett tack för det svar han givit och för att det kommit så skyndsamt som det gjort. Jag tror mig veta, att detta svar, ehuru det icke var av den art, som jag förväntat, ändå skall väcka en viss tillfredsställelse ute i bygderna. Jag har som motivering för min interpellation framhållit den stora vikten av att så litet störning som möjligt förekommer ifråga om anskaffande av livsförnödenheter. Det blir ju till stor fördel för dessa unga män — många av dem äro självägande jordbrukare eller kanske enda arbetsföra mansperson inom familjen — att de få stanna hemma under den tid, då deras arbetskraft bäst behöver tagas i anspråk. Å andra sidan vill jag dock säga, att ehuru herr statsrådet framhöll den stora olägenhet det skulle medföra, att denna årsklass helt och hållet frikallades från denna tjänstgöring, jag dock icke för min ringa del kan se, att vådan därav skulle vara så stor som sades. Då denna årsklass, som herr statsrådet själv erinrade, tjänstgjort i 90 dagar extra, så måste väl detta, av vad art tjänstgöringen än må hava varit, vara av så pass stor betydelse, att det i det stora hela kan uppväga de 15 dagars övning, som det här är fråga om. Men det blir ju nu en senare fråga, och herr statsrådet har ju även givit ett halvt löfte om, att därest den tid, som nu anses lämplig, senare skulle befinnas olämplig, företaga ytterligare en förskjutning framåt. Det var glädjande att konstatera detta. Det blir ju då en senare fråga, vilken tid som då skulle komma ifråga. Huvudsaken är som sagt, att dessa män få ägna sig åt sitt kall och att man icke vanskliggör årets skörd. Vi stå ju i en situation, som är alldeles ovanligt vansklig, och, man må säga om övningarna vad som helst, ha vi icke så att vi kunna mätta soldaten, då ha vi icke heller mycket att vänta av honom.

Detta spørsmål är så viktigt, att jag ber herr statsrådet, att på det allra livligaste behärta detsamma och göra det bästa möjliga i denna fråga.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Jag vill i anledning av denna interpellation till herr statsrådet framföra några bekymmer, som hysas av personer, tillhörande en viss grupp inom 1909 års klass. Det är nämligen de personer, vilka förlidet år tvångskommenderades till fullgörande av plutonchefsutbildning. De känna det nämligen så, att de bli hårt behandlade, om de skola inkallas till fullgörande av denna reservtruppövning innevarande år, och obilligheten fram-

står så mycket tydligare, som de givetvis göra en jämförelse med sina kamrater inom övriga årsklasser, som kommenderades till fullgörande av samma plutonchefskurs, nämligen årsklasserna 1908, 1913, 1914 ä och 1914 y. Det var nämligen så, att de till plutonchefsutbildning kommenderade värnpliktiga av årsklass 1908 befriades i föl av den anledningen från fullgörande av dem eljest åliggande reservtruppövning, och årsklasserna 1913, 1914 ä och 1914 y befriades, enligt vad jag har mig bekant, från fullgörande av en repetitionsövning. Den här ifrågavarande årsklassen har jämväl, såsom herr statsrådet här bestyrkt, fullgjort tvenne inkallelser till krigstjänstgöring. Men dessa, som kommenderats till denna plutonchefskurs, ha därutöver haft en tjänstgöring av ej mindre än 4 månader. Det blir sålunda för dessa en extra militärtjänstgöring under jämförelsevis kort tid på ej mindre än sju månader. Skulle det nu bli så, att denna reservtruppövning uppskjutes till hösten, så är det ett icke oväsentligt antal av dessa tvångskommenderade, som tillhöra läroverkslärarnas kategori, och det är åtskilliga läroverkslärare, som redan i anledning av den av herr Osberg framställda interpellationen ha skrivit till mig och bett mig till herr statsrådet framföra deras djupa och allvarliga farhågor, för den händelse att de då skulle bli inkallade till tjänstgöring. Jag vill då här inför herr statsrådet giva uttryck för de känslor, som de hysa. De ha fått göra stora och svåra ekonomiska uppoffringar, och skulle de nu få göra än ytterligare ekonomiska uppoffringar i anledning av denna reservtruppövning, så skulle det för dem kännas hårt och i jämförelse med deras kamrater, om vilka jag nyss förut talade, måhända jämväl såsom en obillighet. Jag inser mycket väl svårigheten för herr statsrådet att tillstyrka utfärdande av någon generell bestämmelse, men jag hemställer till herr statsrådet att, om det skulle inkomma ansökningar om frikallelse från sådana personer, om vilka jag nu har talat, och om det föreligger ömmande eller behjärtansvärda skäl, herr statsrådet ville taga sådana ansökningar under välvillig omprövning.

Svar å
interpellation.
(Forts.)

Herr E d é n: Herr talman! Också jag nödgas tillägga några ord till denna debatt med anledning därav att herr statsrådet icke kunde ställa i utsikt en definitiv befrielse för årsklassen 1909 från den denna årsklass åliggande reservtruppövningen. Jag inser naturligtvis, att herr statsrådet kan framhålla det skälet mot sådan befrielse, att den extra tjänstgöring, som denna årsklass varit underkastad nu icke mindre än två gånger på vardera 45 dagar, varit av någon annan beskaffenhet än den, som är avsedd att åstadkommas under de 15 dagarnas reservtruppövning, och jag förstår fullt väl herr statsrådets synpunkt särskilt i det avseendet, att de ifrågavarande värnpliktiga icke ha kunnat samövas i större förband. Men det kan icke hjälpas, att det förefaller mig, som om dock förhållandet i realiteten borde vara det, som också interpellanten uttryckte, nämligen att den dubbla extra tjänstgöringen om vardera 45 dagar måste ha ersatt allt väsentligt och man skulle väl vilja säga mer än det väsentliga av den »uppträning», som genom den korta tjänstgö-

Svar å
interpellation
(Forts.)

ringen av 15 dagar är avsedd att komma denna årsklass till del. Så mycket skall väl ändå ha vunnits genom de övningar man har kunnat anställa under de två perioderna på 45 dagar, att varje mans militära färdighet i allmänhet har erhållit en vida bättre förnyelse än den han kan få på den korta tiden av 15 dagar. Och om det nu även skulle vara så, att männen av 1909 icke få den lilla samövning i bataljons- och regementsförband, som ingår i reservtruppövningen —vilken samövning, som herr statsrådet antydde, i varje fall måste bli så kort, att jag tror att den ej räcker mer — om jag förstod uppgiften rätt — än sammanlagt en vecka — så är det uppenbart, att det, som på denna samövning för de värnpliktiga själva skulle vara att vinna, icke kan vara något så avsevärt, att man, synes det mig, behövde lägga så synnerlig vikt därpå. Jag hör, såsom kammaren väl känner, icke till dem, som bruka på något sätt ingripa för att yrka på ändringar i militära övningsplaner, men jag har ej kunnat undgå att finna, att det fall, som av interpellanten blivit framdraget, är sådant, att det synes mig vara den allra största anledning för herr statsrådet och regeringen att taga i övervägande, om ej för den nu ifrågavarande årsklassen den lilla reservtruppövningen på 15 dagar skulle kunna helt och hållet inställas.

När nu förhållandet är det, att statsrådet i varje fall ville uppskjuta den till hösten, är ju något vunnet. Jag skulle emellertid vilja uttala den förhoppningen, att när vi komma fram till hösten, herr statsrådet med hänsyn till både den militära riskfriheten av att inställa övningen och den synnerliga önskvärdheten av att man ej tager in folk, som man ej behöver taga in, och slutligen även av ekonomiska hänsyn skall finna sig ytterligare kunna uppskjuta inkallelsen. När sedan nästa år kommer, tror jag, att det skulle finnas mycket starka skäl att taga i övervägande, om icke Kungl. Maj:t bör inkomma med proposition till riksdagen med hemställan, att riksdagen ville medgiva, att över huvud taget hela övningen för denna årsklass inställes. Någon militär fara därav kan jag icke finna. En avgjord nationalekonomisk vinst komme det alltid att innebära. Och de vinster, av den arten, vi kunna inhösta, äro verkligen icke så lättfunna i dessa dagar, att man har råd att förlora någon.

Herr *Rune* instämde häruti.

Chefen för lantförsvarsdepartementet, herr statsrådet *Akerman*: Herr talman, mina herrar! Såsom av den siste ärade talaren antydde, kan Kungl. Maj:t icke utan vidare befria denna årsklass från reservtruppövningen. Därtill fordras en lagändring. Det finnes sålunda icke någon annan väg att gå än antingen att nu komma in med proposition om lagändring till riksdagen eller att möjligen, såsom antydde av den siste ärade talaren, uppskjuta reservtruppövningen till nästa år och då komma in till den då sittande riksdagen med en proposition om lagändring. Utav samma skäl kunna icke heller de värnpliktiga av 1909 års klass av Kungl. Maj:t befrias. Att det kunde ske med 1908 års klass, och att det kunde ske med

1914 ä och y det berodde på att dessa klasser varit inne i krigstjänstgöring samma år som de voro skyldiga göra repetitionsövningen. Lagen är nämligen så avfattad, att det är vissa bestämda år som dessa repetitionsövningar eller reservtruppövningar skola äga rum. Hade 1909 års klass haft sin befälsutbildning i år, skulle jag varit den förste att tillstyrka, att den skulle ha fått denna befrielse, men nu kan jag ju icke gärna inkalla den till krigstjänstgöring bara för att befria den från reservtruppövning; därmed skulle den icke vara hjälpt, och lagligen kan Kungl. Maj:t icke befria den.

Beträffande de av en föregående ärad talare omnämnda personerna, vilka skulle åsamkas stora olägenheter genom inkallelse i höst, finnes det en utväg och det är, att de begära uppskov med reservtruppövningen. De komma i så fall att få sin tjänstgöring uppskjuten till nästa år och få sannolikt fullgöra den under en tid, då arbetet i skolorna icke pågår, utan då de äro lediga, och då tjänstgöringen väl ej skulle komma att vålla dem så stora ekonomiska bekymmer.

Sålunda, utan lagändring kunna ifrågavarande personer icke befrias från reservtruppövningen. Det står icke i Kungl. Maj:ts makt att lämna befrielse, utan så vitt jag vet, finnes endast den utväg, som jag nu antytt.

Herr E. A. Nilson i Örebro: Jag kan likväl ej underlåta att säga, att jag för min del icke är fullt övertygad, att Kungl. Maj:t har *skyldighet* att inkalla till reservtruppövning. Jag läser värnpliktslagen så, att det är de värnpliktige som ovillkorligen äga skyldighet fullgöra dem åliggande reservtruppövning, men jag är icke fullt övertygad om, huruvida det är en ovillkorlig plikt och skyldighet för Kungl. Maj:t att inkalla dem till denna reservtruppövning. Jag kan icke med bestämdhet säga detta, men jag vet åtminstone, att det finnes lagfarna män, som hava uttalat den mening, som jag här givit uttryck åt.

Chefen för lantförsvarsdepartementet, herr statsrådet Å k e r m a n: Herr talman, mina herrar! Jag vill endast med anledning av den siste ärade talarens yttrande nämna, att hitintills Kungl. Maj:t alltid haft den uppfattningen angående värnpliktslagen, att Kungl. Maj:t icke hade någon som helst rätt att befria från tjänstgöringsskyldigheten. Så vitt jag är riktigt underrättad, hystes samma uppfattning även av den Staaftska ministären. Jag vet, att då frågan var uppe hos den ministären — jag minnes nu icke när det var — det starkt ifrågasattes att inställa repetitionsövningarna på grund av skördeförhållandena, men man ansåg sig ej lagligen kunna göra det, utan man fick gå tjänstledighetsvägen.

§ 4.

Herr talmannen tillkännagav, att efter överläggning inom talmanskonferensen rörande riksdagens arbete under tiden närmast före

och efter pingst beslutats, att sista arbetsplenium före pingst skulle hållas fredagen den 25 och första arbetsplenium efter pingst torsdagen den 31 innevarande maj samt att vid sistnämnda plenum gemensamma omröstningar komme att företagas över då godkända vöteringspropositioner.

§ 5.

Föredrogs var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid:

till bevillningsutskottet propositionen, nr 361, angående förändring av tullsatserna å socker samt om ändrad lydelse av § 13 mom. 1 i förordningen med tulltaxa för inkommande varor den 9 juni 1911; och

till statsutskottet propositionen, nr 362, angående förändrade bestämmelser för trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösunds export av malm från Grängesbergs malmfält.

§ 6.

Herr *Magnussons* i Skövde vid kammarens nästföregående sammanträde framställda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet få framställa spörsmål i anledning av utfärdat förbud mot tillverkning av ost föredrogs här efter; och blev denna anhållan av kammaren bifallen.

§ 7.

Efter föredragning härpå av herr *Johanssons* i Sollefteå likaledes å kammarens bord liggande anhållan att till herr statsrådet och chefen för civildepartementet få framställa spörsmål angående vidtagande av åtgärder till förhindrande av polisövergrepp vid s. k. hungerdemonstrationer m. m. blev jämväl denna anhållan av kammaren bifallen.

§ 8.

Vidare föredrogs var efter annan de på kammarens bord liggande motionerna; och remitterades därvid

till lagutskottet motionen nr 481, av herr *Mossberg m. fl.*;

till första särskilda utskottet motionerna:

nr 482, av herr *Schotte*;

nr 483, av herrar *Palmstierna* och *Tengdahl*; och

nr 484, av herrar *Björck* och *Jönsson* i Revinge; samt

till jordbruksutskottet motionen nr 485, av herr *Hage*.

§ 9.

Statsutskottets utlåtanden nr 118—130 samt bevillningsutskottets betänkanden nr 39 och 40, som nu föredrogos, bordlades åter.

§ 10.

Vid härpå skedd föredragning av bankoutskottets memorial, nr 46, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande anslag under riksstatens tionde huvudtitel godkände kammaren de i detta memorial föreslagna voteringspropositionerna.

§ 11.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo bordlagda jordbruksutskottets utlåtanden nr 64—77 samt andra kammarens tredje tillfälliga utskottsutlåtanden nr 12 och 13.

§ 12.

Ordet lämnades nu på begäran till

Interpellation.

Herr Bengtsson i Göteborg, som anförde: På grund av den våldsamt fortsatta prisstegringen å allehanda varor, förnämligast allt vad livsmedel heter, ökas hotande den verkliga nöd, som utbreder sig bland den mindre bemedlade befolkningen, samtidigt som en del näringsgrenar, förnämligast rederinäringsen, söker på allt sätt utnyttja den förtvivlade situationen till egen vinning, och vilken senare näring aldrig tyckes förtjäna nog, utan ständigt, samtidigt med miljonvinsternas publicerande, beklagar sig över ökade svårigheter och företager ytterligare fraktstegringar, vilket måste betraktas som ett oskäligt brandskattande av folket, vilket i sista hand får betala miljonvinsterna genom ökade priser. Detta, som började som en fars med vår störste redares, Dan Broströms, inträde i regeringen och under hans ministertid var ett ständigt skådespel, har nu urartat till en tragedi, såvida icke något göres av den nuvarande regeringen för att stävja detta hänsynslösa rofferi och ut-sugningssystem. För nödvändigheten av, att något göres och att detta göres skyndsamt, tala flera skäl; först nöden, sedan redarnas genom sina nu intjänta miljoner starka ställning, som redan har och ytterligare kommer att visa sig i stora koncentrationer, vilka måste motarbetas, så att folket kan komma i åtnjutande av normala frakter.

Det är dessa orsaker, som göra, att jag nu ansett mig böra vädja till regeringen att i enlighet med sin rättighet och skyldighet att för närvarande vidtaga allt, som kan tänkas inverka lindrande och öka möjligheterna att erhålla livsmedel till relativt skäligt pris ingripa i denna situation. Och därför, att ögonblicket därtill nu är

Interpellation. mycket lämpligt, talar mycket, först redarnas påstående, att större delen av handelsflottan ligger överksam på grund av U-båtsblockaden, och redarnas ovilja att utsända sina båtar, liksom ock våra underhandlingar med England, vilka betydligt kunde underlättas, om staten kunde bestämma över fartygen. Jag anser därför, att regeringen, i likhet med vad som skett i England, bör inrätta sig för maximifrakter, i den mån sådana kunna fastställas, eller också exproprierar eller tvångsförhyr fartygen på statens risk mot en bestämd ersättning eller måttlig ränta, vilket redarna icke borde hava något emot, då de i så fall ju icke behövde riskera några ekonomiska förluster, och då de borde ha all anledning vara nöjda med sina redan intjänta miljoner. Detta skulle för staten vara en affär utan egentlig risk, då ju den i alla fall blir lidande på situationen, i händelse denna ytterligare kommer att försvåras. Som bevis för, hur frakttaxor och verkliga omkostnader för närvarande stå i proportion till varandra, kan följande exempel anföras, som avser resa fram och åter Göteborg—England—Göteborg med en båt, som lastar 2,000 ton:

Frakt för 700 standard trä å	kr. 275:—	kr. 192,500:—
» » 2,000 ton kol	» » 150:—	» 300,000:—
			Inkomster kronor 492,500:—

Utgifterna uppgå till följande:

Lastningskostnader i Göteborg	kr. 6,000:—
Lossning och lastning i England	» 12,000:—
Lossningskostnader i Göteborg	» 5,000:—
1 1/2 månads omkostnad för fartygets	
kaskoförsäkring m. m.	» 45,000:—
Krigsassurans å 1,300,000 kronor å 13 %	» 170,000:—
Bunker 250 ton å kronor 30:—	» 6,000:—
Diverse extra kostnader	» 20,000:—

Utgifter kronor 264,000:—

Vinst kronor 228,500:—

Det framgår av ovanstående, att en båt som den här ifrågavarande skulle på sex resor mellan Göteborg och England i ren vinst intjäna det belopp, som den representerar.

Det kan också förtjäna påpekas, att rederiaktierna ytterligare stego ansenligt, så snart meddelande lämnats om, att överenskommelse i viss mån träffats med England.

Till ytterligare belysande av den nuvarande situationen inom rederinäringen kan som exempel meddelas, att från England till Göteborg betalas för närvarande i frakt för kol 150 kronor per ton mot omkring 4 kronor före kriget vilket förhållande givetvis har varit huvudorsaken till kolprisets höjande från 20 kronor före kriget till nuvarande 200 kronor per ton.

Sedan också en annan sida av saken. Före kriget var kursen till exempel på rederiaktiebolaget Svenska Lloyds aktier omkring

700 kronor, då däremot för närvarande en sådan aktie står i en kurs av cirka 12,000 kronor, för att icke nämna de betydande stegringarna av aktierna i en del Skånerederier. Interpellation.
(Forts.)

Med hänvisning till vad sålunda anförts anhåller jag därför om kammarens tillstånd att till herr finansministern få rikta följande spörsmål:

1) Ämnar statsrådet för den nu samlade riksdagen framlägga förslag om maximifraktsatser, eller

2) ämnar statsrådet taga initiativ till expropriation av tonnage för statens räkning, eller

3) ämnar statsrådet företaga några andra åtgärder till stävande av rederinäringens urartande till trustvälde, så att samhället kan skyddas mot ytterligare fraktstegringar och därav följande livsmedelfördyringar?

Denna anhållan bordlades.

§ 13.

Herr *Karlsson* i Fjäl avlämnade en motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 356, angående godkännande av förlikningsvis bestämd skatteköpeskilling för hemman å Tuna bergslags allmänning m. m.

Ifrågavarande motion, som erhöll ordningsnumret 486, blev på begäran omedelbart hänvisad till jordbruksutskottet.

Vidare avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Thore*, nr 487, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 295, angående tillfällig löneförbättring åt viss lärarpersonal vid marinen tillhörande undervisningsanstalter samt navigationssskolorna; och

herr *E. A. Nilson* i Örebro, nr 488 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 360, angående anslag till arbetslöshetens bekämpande.

Sistberörda två motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 14.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 154, i anledning av väckt motion om ändring i kungl. kungörelselerna angående understöd av statsmedel åt sinnesslöanstalter och epileptikeranstalter den 8 oktober 1915;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gott-

görelse till rådhusrätten i Luleå i anledning av dess befattning med vissa mål;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till utförande av en brobyggnad över Saltösund vid Karlskrona;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ålderstillägg åt förste aktuarien i statistiska centralbyrån Ernst Jonas Höijer och aktuarien därstädes Kurt Jonas Henrik Wittrock; och

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om rätt för föreståndaren vid kronohäktet i Ystad Gustaf Edvard Rockström att för åtnjutande av löneförhöjning tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; samt

från bankoutskottet:

nr 161, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggspension åt fullmäktigen i riksbanken, filosofie doktorn S. G. von Friesen; och

nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående register över kyrkomötets protokoll jämte bihang för åren 1868—1915.

§ 15.

Till bordläggning anmäldes:

första särskilda utskottets utlåtande, nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1917 åt befattningshavare i statens tjänst jämte i ämnet väckta motioner;

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 14, i anledning av herr Magnussons i Skövde motion, nr 285, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utjämning av kostnaderna för anslutning till rikstelefonnätet;

nr 15, i anledning av herr Thores motion, nr 49, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om utredning angående rikets lots- och fyrväsende m. m.; och

nr 16, i anledning av herr Jeanssons i Kalmar motion nr 269 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förbättring av fyrbelysningen vid Kalmarsunds djupränna; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 15, i anledning av herr Lindhagens motion, nr 292, och skrivelse till Kungl. Maj:t angående utgivandet av en statstidskrift för politiska frågor;

nr 16, i anledning av herrar Bolanders och Lundblads motion, nr 243, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående indragning till statsverket av allmänna åklagare m. fl. tillkommande andelar i böter och beslagtagna egendom; och

nr 17, i anledning av herr Tengdahls motion, nr 262, om partiell omläggning av riksdagstryckets registrering.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

§ 17.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	<i>Karlsson</i> i Fjäl	under 6 dagar fr. o. m. den	16	maj,
»	<i>Nilsson</i> i Bonarp	» 2 » »	18	»
»	<i>Tysk</i>	» 6 » »	16	»
»	<i>Svensson</i> i Skönsberg	» 3 » »	16	»
»	<i>Lundberg</i>	» 2 » »	16	»
»	<i>Flognfält</i>	» 8 » »	19	»
»	<i>Hedlund</i>	» 4 » »	16	»
»	<i>Nordström</i>	» 7 » »	16	»
»	<i>Olofsson</i> i Åvik	» 3 » »	16	»
»	<i>Erikson</i> i Uppsala	» 2 » »	17	»
»	<i>Rehn</i>	» 6 » »	18	» och
»	<i>O. Nilsson</i> i Örebro	» 2 » »	17	» .

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 5,45 e. m.

In fidem
Per Cronvall.